

Uusia lähdelöytöjä Afrikan tähden historiaan

Katsaus

Eemeli Paukkonen

Helsingin yliopisto

Derek Fewster

Helsingin yliopisto

Tiivistelmä

Tässä katsauksessa esittelemme löytämiämme *Afrikan tähti* -lautapelin alkuvaiheen suunnitteluun mahdollisesti vaikuttaneita lähteitä. Käymme lyhyesti läpi näiden löytämiemme lähteiden taustat, ja liitämme lähteet tähän mahdollisesta jatkotutkimuksesta kiinnostuneiden käytettäväksi.

Avainsanat: lautapelit, historiakulttuuri, Afrikan tähti, kolonialismi

Abstract

This review introduces sources that could have influenced the early development stages of the Finnish board game *Afrikan tähti*. We will briefly discuss the background of these sources, and we include these sources for further research.

Keywords: boardgames, use of History, Afrikan tähti, colonialism

Syksyllä 2024 Derek Fewster törmäsi kuolinpesän selvityksessä vanhaan Mantšukuon karttaan, joka muistutti hämmästyttävästi ulkoasultaan Kari Mannerlan suunnittelemaa *Afrikan tähti* -peliä.³⁷ Tutkittuamme tätä karttaa Derek Fewsterin luennoimalla pelitutkimuksen kurssilla, Eemeli Paukkonen löysi toisen Afrikkaa kuvaavan ruotsalaisen pelikartan, jonka ulkoasu myös muistutti samaa peliä. Päätimme täten tutkia lisää näitä vastaan tulleita karttoja ja näiden mahdollista yhteyttä *Afrikan tähti* -pelin alkuvaiheen suunnitteluun. Esittelemme nuo painetut karttapiirroksot tässä, lähinnä mahdollisina lähdejulkaisuina tulevalle tutkimukselle, sillä kummatkin kartat ovat vaikeasti löydettävissä verkosta. Kumpikaan piirroksista ei ole suomalaista perua, joten ei ole ihme, ettei niiden taiteellista merkitystä kuuluisaan peliin ole huomioitu.

Ensin mainittu Mantšukuon kartta on ilmeisesti levinnyt Suomeenkin hiukan yleisemmin kuolinpesän hajalöydön lisäksi. Kartta löytyy esimerkiksi Kansalliskirjastoon vuonna 1939 kirjatun, mutta nimettömästi lahjoitetun, *Wakaki Manshū: shashin ni miru* -nimisen teoksen (1938) irtonaisena liitteenä. Kyse on japanilais-mantšukuolaisesta kuvitetusta ja nelikielisestä propagandateoksesta (Wakaki Manshū 1938).³⁸ Itse kartasta on painettu erikielisiä versioita eri maita varten ainakin saksaksi, italiaksi ja englanniksi. Emme kuitenkaan ole toistaiseksi havainneet muita kuin saksankielistä versiota minäkään kirjan liitteenä, ja kartan yhteys teokseen on epäselvä.³⁹

³⁷Mantšukuon oli Japanin keisarikunnan vuonna 1932 luoma nukkevaltio Koillis-Kiinan alueella. Nukkevaltio toimi koko toisen maailmansodan ajan vuoteen 1945, jolloin Japani antautui.

³⁸Teos löytyy myös Kansalliskirjastosta nimellä *Manciu-Cuo vigoroso nei fotografi = Die junge Mandschurei in Bildern = Young Manchoukuo in pictures*.

³⁹Verkon huutokauppaluettelot myyvät teosta useimmiten ilman karttaa.

Sekä kuolinpesän että Kansalliskirjaston kartat ovat saksankielisiä, mikä 1930-luvulla oli Suomen oloihin itsestäänselvyys. Kartan saksalainen nimi on *Mandschukuo die Schatzkammer* (1938), ja siitä on ilmeisesti aivan suoraan lainattu lukuisia *Afrikan tähden* pelilaudan kuvallisia ratkaisuja.⁴⁰

Alkuperäinen piirros ei ilmeisesti ole peli, mutta useimpia *Afrikan tähden* pelimekaniikkoja voisi hyvin helposti suoraan soveltaa siihen, kuten oheisesta kuvasta voi havaita. Lento-reittien ajatus on pidetty samana, junareittien mustat kohdat on muutettu pelissä kulkupisteiksi ja punaisia rautatieasemia on laajennettu kaupungeiksi pelin kiekkoja varten. Aarteita ja eläimiä sekä metsää ja nähtävyyksiä on kummassakin, ja kolonialistinen asenne raaka-aineita ja aarteita kohtaan on samantapainen. Vanhemmassa kartassa annetaan näistä joitain tilastotietojakin, kuten satamien kauppavolyymista ja luonnonvarojen tuotantomääristä. Mantšukuon kartassa on luonnonvarat kuten rauta, kulta, hiili, savi, siat ja silkki merkittyinä omilla kuvilla ”aarrearkun” esimerkkeinä. Kartan arkikoko (77,6 x 54,5 cm) on hyvin lähellä vanhaa kiinalaista SAC1-standardikokoa ja on näin hiukan alkuperäistä *Kadonnut ”Afrikan Tähti”* -peliä (65,5 x 47,6 cm) suurempi. *Mandschukuo die Schatzkammer* -kartan alaosassa ilmoitetaan painopainoksi Mantšukuon, mutta ilman vuosilukua, taiteilijaa tai muita tietoja.

Kysymyksenä on tietenkin, kuinka suoraan *Mandschukuo die Schatzkammer* on ollut vaikuttamassa *Afrikan tähti* -pelin suunnitteluun. Samantapaista graafista ilmaisua voisi hyvinkin olla myös toisaalla löydettävissä. Olimme yhteydessä Saksan peliarkistoon (Deutsches Spielearchiv), joka on osa Nürn-

⁴⁰Muutoin identtinen, mutta italiankielinen versio on nieltään *Grande Manciu-cuo ricco in Tesoro* ja englanninkielinen on nimeltään *Great Manchoukou the treasure-house of the world*. Saksankielisestä versiosta löytyi 2024 yksittäisiä huutokauppainintoja Saksassa, ja ilmeisesti tämä kohdennettu painos on ollut suurin.

Kuva 1. *Mandschukuo die Schatzkammer*, propagandajuliste vuodelta 1938.

bergin kaupunginmuseota (Museen der Stadt Nürnberg), ja saimme siellä työskentelevältä Sebastian Pfallerilta (2025) seuraavan vastauksen koskien kartan ulkoasua ja mahdollista käyttöä:

The map looks like it may well have been intended as a game board, although it's entirely possible that the red dots simply mark important infrastructure hubs / railroad stations, and the design is a purely informational choice, e.g. for a children's book. There are lots of travel games from the 1930s with a similar visual design, but not many with colonial settings; most games with colonial settings in our collection are from before the first world war and set in (or as a journey to) former German colonies in Africa or Asia; their covers, cards and game boards often depict railway or ship lines, animals and indigenous peoples, although only some of them use actual maps as game boards. The majority are quartet games or games of the goose with circular boards.

Tämä tutkimusmahdollisuus on olennainen, sillä ilmeisesti *Afrikan tähden* sisällöllistä alkuperää ei ainakaan voi tutkia vain suomalaiskansallisena ilmiönä.

Mandschukuo die Schatzkammer edustaa myös eri arvoja kuin *Afrikan tähti*, sillä japanilais-mantšukuolaiseen karttaan sisältyy eurooppalaiseen levitykseen tarkoitettujen painotuotteiden osalta pieni lisäkartta. Vaikka kartta painettiin Mantšukuossa, siinä on selvä saksalainen vaikutus, mikä myös mahdollisti sen leviämisen ajan Euroopassa. Oikeassa yläkulmassa heti otsikon alla on kuvattuna *Anti-Komintern Staaten* -sopimuksen maailma, mikä osoittaa kartan liittyvän Joseph Goebbelsin ja Kolmannen valtakunnan aloittamaan globaa-

liin propagandatyöhön.⁴¹ Alkuvuodesta 1939 sopimuksen kuului juuri karttaan merkityt Saksa, Japani, Japanin nukkevaltio Mantšukuo, Espanja, sekä Italia Pohjois- ja Itä-Afrikan siirtomaineen, eli näin Mantšukuon karttaan liitettiin natsismin, fasismin sekä imperialismien aatteita.⁴² Mikäli *Afrikan tähti* sai suoraan vaikutteita *Mandschukou die Schatzkammer* -kartasta, ei ole ihme, jos tämä haluttiin unohtaa myöhemmin.⁴³

Kartan tarkka ajoitus on kuitenkin ongelmallista. Vanhin löytämämme kuvallinen maininta *Mandschukuo die Schatzkammer* -kartasta on *Manshū Nichi-nichi Shimbun* -nimisestä uutislehdestä jo 30.7.1938.⁴⁴ Juuri saksankielistä karttaa ja erästä propagandistista postikorttia mainostetaan tässä huonolaatuisella valokuvalla, jossa *Anti-Komintern Staaten* -pienoiskartan lisäys on näkyvissä. Sopimus ei tällöin vielä sisältänyt Espanjaa tai Mantšukuota, joten kartta on ehkä ymmärrettävä japanilais-saksalaisena toiveajatteluna, joka toteutui, kun Espanja virallisesti allekirjoitti sopimuksen maaliskuussa 1939. Kartan epähistoriallisuus voi myös selittyä imperialistisella symboliajattelulla. Viisi maata *Anti-Komintern* -kartassa vastaavat myös Mantšukuon lipun viit-

⁴¹Joseph Goebbels mm. johti Saksan valtiollista Kansanvalistus- ja propagandaministeriötä, joka pyrki hallinnoimaan Saksan mediamaailman sisältöä vahvistaakseen kansallissosialismin sanomaa.

⁴²Kartasta puuttuu Unkari, jonka ajallisesti pitäisi olla mukana.

⁴³*Mandschukou die Schatzkammer* -kartta löytyy myös pienimuotoisena, *Map of the full country* -nimisenä, sisäiseen käyttöön vuonna 1939 painetun pienpainatteen *The Rise of Manchuria, Complete 1 Volume* takakannessa, mutta ilman *Anti-Komintern* -karttaa ja suurinta osaa teksteistä. Valokuvasisältö on eri kuin *Wakaki Manshū: shashin ni miru* -teoksessa, vaikkakin samantapainen. Nähty 23.7.2025 huutokauppaluettelossa Aucfan-huutokauppasivustolla <https://aucview.aucfan.com/yahoo/p1097593716/>.

⁴⁴*Manshū Nichi-Nichi Shimbun* oli Etelä-Mantšurian rautatieyhtiön toimittama uutislehti, jonka julkaiseminen loppui Japanin menetettyä Mantšurian alueen hallinta vuonna 1945.

tä väriä ja mainoskuvaan valitun postikortin viittä tanssivaa kansaa. Kuvattu postikortti näyttää, kuinka yhteisvoimin koittaa uusi aika. *Viisi kansaa yhdessä liitossa* oli Mantšukuon kansallinen motto.

Manshū Nichi-nichi Shimbun -uutislehdessä olevan ilmoituksen japaninkielinen teksti kääntyy muotoon *Matkamuiistoja diplomaattiselle tehtävälle Eurooppaan. Mantšukuon teollisia kaa- viokuvia ja postikortteja kolmella eri kielellä* (Manshū Nichinichi Shinbun 1938). Ilmoituksen vasemmalla puolella olevassa lyhyessä uutisessa asiaan avataan tarkemmin. Kyseessä Mantšukuon Xinjingistä lähtevä diplomaattinen tehtävä Eurooppaan, jonka tarkoitus on tuoda tietäväksi japanilaisval- lan saavutuksia Mantšukuon alueella. Tehtävää varten diplo- maatit ottavat mukaansa erilaisia tuliaisasia, kuten karttoja se- kä kortteja, jotka esittelevät Mantšurian alueen rikkauksia ja teollisuutta. Kyseinen kuva ei ole siis mainos, vaan osa uu- tista koskien propagandistista tehtävää Euroopan alueelle. Kartta on ilmeisesti sama versio, jota levitettiin Euroopassa ainakin kirjan liitteenä, ja päättyi näin Suomeenkin.

Toinen tuote, joka on liitettävissä *Afrikan tähden* alkuun, ajal- lisestikin sitä lähempänä, on Ruotsissa painetun ja jouluksi 1949 levitetyn *Mors Julbrev* -paketin osa. *Mors Julbrev* oli jou- luina 1920–1992 ilmestynyt puuhapaketti, Bonnierin omista- man kustannusyhtiö Åhlén & Åkerlundsin sarjakuvaosaston Semicin tuote. Vuonna 1949 pakettiin kuului kiinnostava *Afri- ka runt* -niminen tuote (1949), jonka ohjesivulla mainitaan ni- mi *Afrikaresan*. Pelillä ei ole ollut minkään nimisenä muuta jakelutapaa kuin tuo tilauspaketin muoto jouluna 1949, joten pienpainatteenä sen elinkaari jäi ilmeisen lyhyeksi. Peli muis- tuttaa *Afrikan tähden* vuonna 1951 julkaistua *Kadonnut Afrikan Tähti* -peliversiota niin ulkoasultaan, säännöiltään kuin sanal- liselta kuvailultaan, minkä tekee sen vaikuttavuuden arvioi- misesta itse *Afrikan tähden* suunnittelun taustalla mielenkiin-

toista ruotsalaista joulupakettia on ilmeisesti myyty Suomes- sa tai tilattu Suomeen. *Afrika runt* -pelin kuvittaja on tanska- lainen Ulla Pihl (1902–1973). Peli on *Afrikan tähteä* yksinker- taisempi, lähinnä noppajuoksua valmista reittiä pitkin. Aja- tuksena on kuitenkin poistua Euroopasta, kokea satunnaisia tapahtumia kaupungeissa ja seikkailun jälkeen palata Afri- kasta takaisin alkupisteeseen, jolloin ensiksi palaava voittaa. Säännöissä on sekä lentomatkaa, venereittejä että ”ökenrö- vare”, aavikon ryöstäjiä, jotka luovat ongelmia pelaajille. Al- kuasukkaat ovat muuten sekä hyviä että pahoja ruotsalais- pelin säännöissä. *Afrikan tähdessä* ei ole ihmisryöjiä, kuten *Afrika runt* -pelin Kongossa, mitä pelin sääntösivuilla kuvail- laan pelitapahtuman kautta. Erotuksena ruotsalaiseen peliin, *Afrikan tähden* asukkailla ei muutenkaan ole pelin narratiivil- le merkitystä. Paikkojen nimiliput, jotka muistuttavat vanho- jen käsikirjoitusten tekstinauhoja, ovat samanlaiset kuin *Afri- kan tähdessä*, vaikka valitut paikat suurella määrällä poikkeaa- vat toisistaan peleissä. Kuvitettu maisemakuvaus ja sääntö- jen Eurooppa-keskeinen maailmankuva ovat suoraan verrat- tavissa *Afrikan tähden*, joka ilmestyi noin puolitoista vuotta myöhemmin.

Nämä kaksi aikaa satunnaisesti ilmi tullutta karttaa osoitta- vat ainakin, kuinka paljon pelien historiaan vaikuttaneita ja vielä yleisesti tuntemattomia painotuotteita voi olla vie- lä maailmassa, jos yrittää nähdä kansallista horisonttia kau- emmas. Pidämme todennäköisenä, että muun muassa *Afri- ka runt* toimi suorana kimmokkeena *Kadonnut ”Afrikan täh- ti”* -pelin suunnitteluun ja aiheeseen. Pidämme samoin to- dennäköisenä, että suuri osa suomalaisen pelin karttameka- niikasta ja yleisajatuksista otettiin samoin Suomeen tulleet- ta *Mandschukuo die Schatzkammer* -karttajulisteesta. Vuoden 1951 lopputulos on sitten omansa. Taiteellisia vaikutteita on tietenkin muualtakin, ja itse pelimekaniikka on ilmeisesti ke- hitetty juuri *Afrikan tähteä* varten. Toivomme ainakin, että tä-

MANSCHUKUO DIE SCHATZKAMMER

訪歐使節のお土産

満洲國の産業グラフや繪葉書

三ヶ國語別に作製

歐ノ要及ひ盟友和久田三郎氏らは
交々語る
感無量で涙が出て仕方があり
ません、こんな立派な記念碑を

建てゝもらつて、どんなに地下
で喜んでゐるでせう、みな大連
の人々の誇り御志しの賜物です
胸が一杯で物が云へませんこの

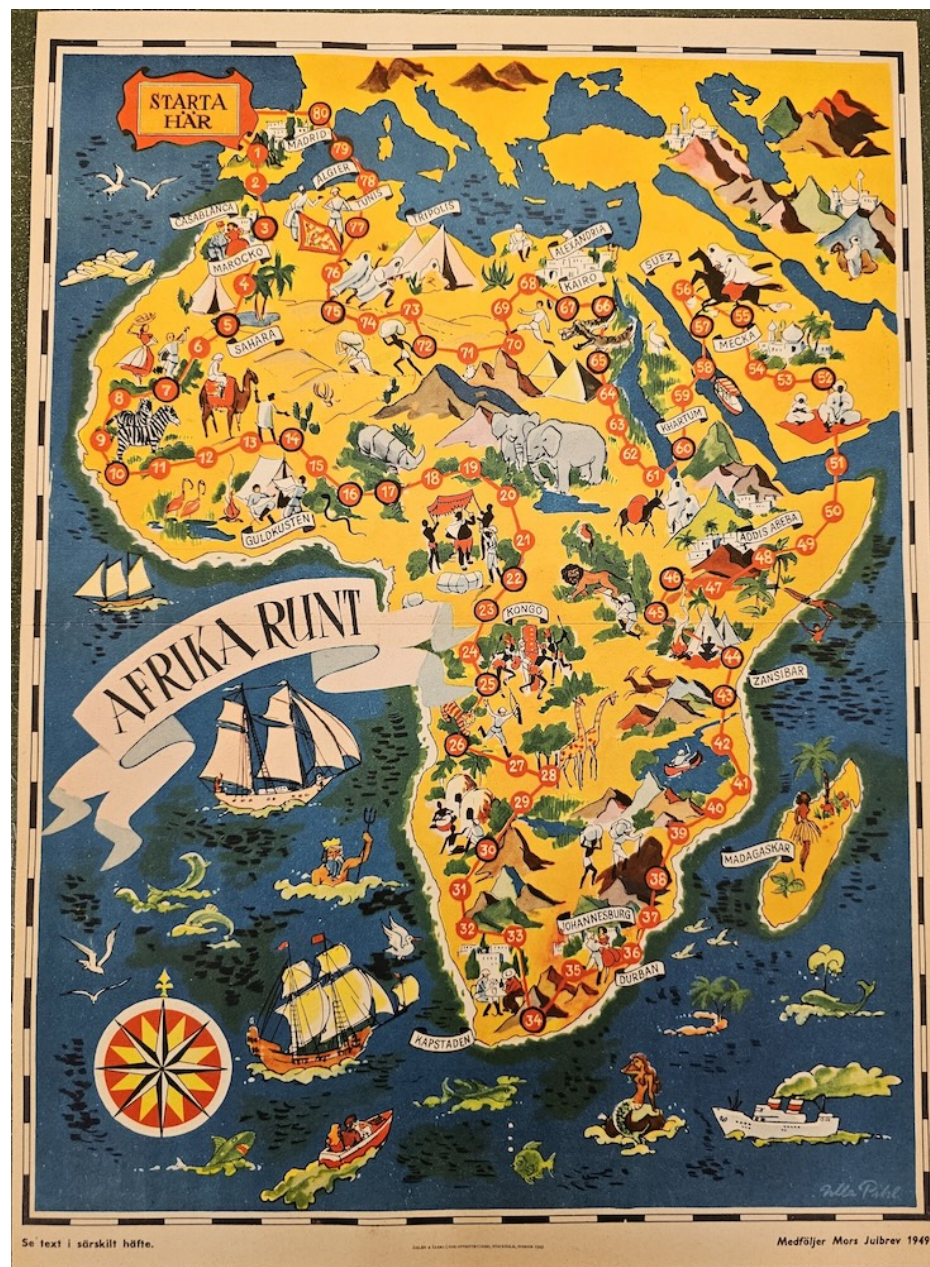
通りです
双帳に白いものが一瞬二瞬流れて
ゐた

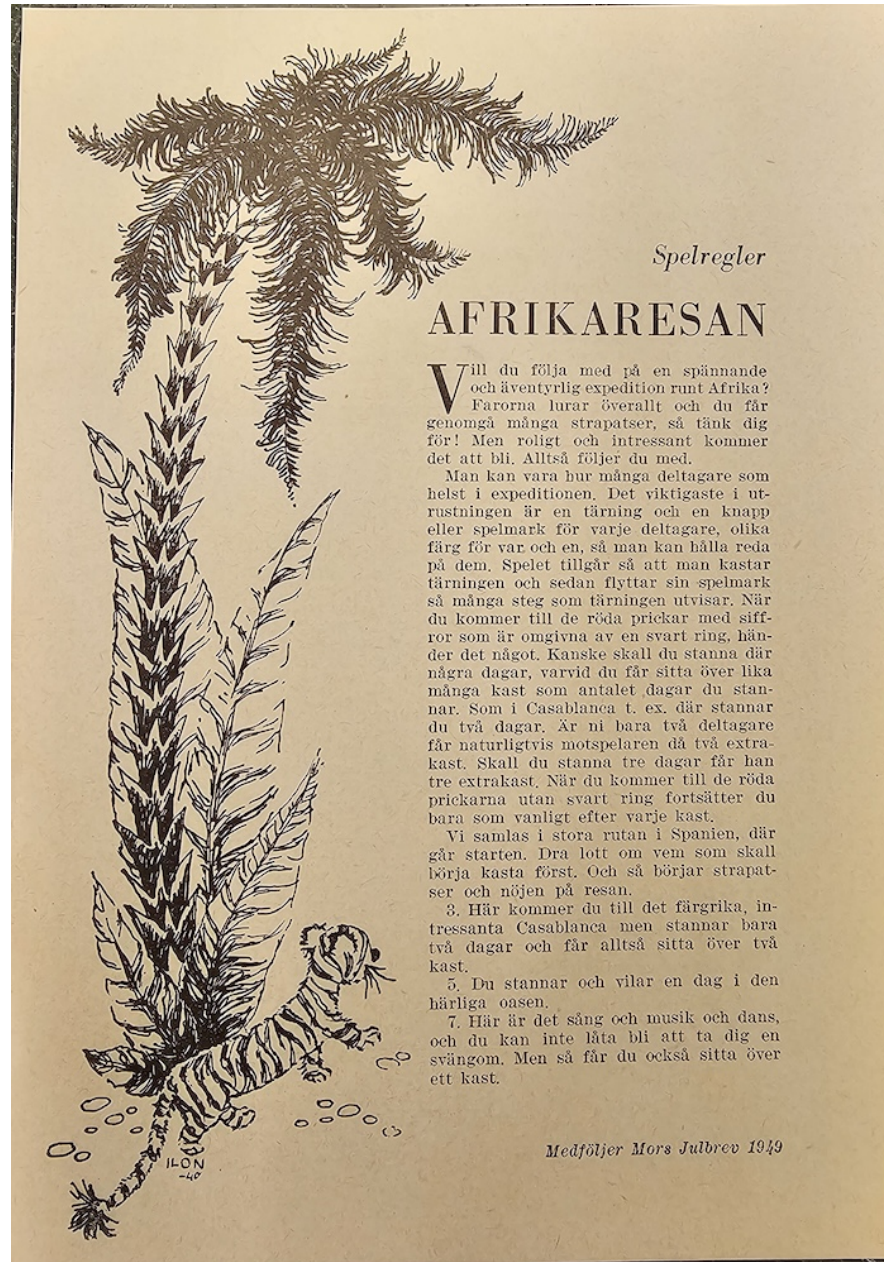
Kuva 2. Mandschukuo die Schatzkammer -juliste Viiden kansan, Manshū Nichi-nichi Shimbun uutislehdessä 30.7.1938.

Kuva 3. Viisi kansaa yhdessä liitossa, imperialistinen postikortti, jota markkinoitiin Mandschukuo die Schatzkammer -julisteen yhteydessä 1938. Lause oli japanilaisen nukkevaltion Mantšukuon kansallinen motto.

Kuva 4. Afrika runt -peli. Mors Julbrev 1949.

Kuva 5. Afrikaresan eli Afrika runt -pelin sääntöjen ensimmäinen sivu. Mors Julbreve 1949.

10. Du får rida på de snälla sebrorna direkt fram till 13.
 14. Nu tar du en lusttur på kamel och blir försenad en dag.
 Sitt över ett kast.
 16. Du blir biten av en giftig orm och måste resa tillbaka till
 Marocko för vård på sjukhus.
 17. Här träffar du på farliga noshörningar och flyr i hast direkt
 till 20.
 22. Slå läger och stanna i fyra dagar hos snälla infödingar som
 tar väl emot dig. Sitt över fyra kast.
 23. Nu är du i Kongo där du stannar ett dygn för att proviantera.
 Hoppa över ett kast.
 25. Du blir tillfångatagen av vilda infödingar och nästan upp-
 äten, men blir i sista minuten befriad av en räddningspatrull som
 för dig tillbaka till startplatsen igen, där du börjar om.
 26. Du måste fly för vilda djur och rusar direkt fram till 28.
 30. Här hälsar du på hos vänliga infödingar, idkar byteshandel
 och blir väl förplägad i tre dagar. Vänta tre kast.
 34. Det är trevligt i Kapstaden och du gör en båttur som tar
 tre dagar. Vänta tre kast.
 38. Nu börjar en ansträngande bergsklättring, du vrickar en fot
 och får bäras tillbaka till 35 för vård i Johannesburg.
 43. När du kommit över sjön upptäcker du att du glömt viktig
 proviant och får ro tillbaka till 39 och hämta den.
 44. Vänliga infödingar vill göra dig till hövding och det tar dig
 tre dagar att slippa. Sitt över tre kast.
 45. Du jagar högvilt en dag. Vänta ett kast.
 46. Du får åka bil fram till Addis Abbeba direkt.
 52. Du får följa med den flygande mattan ända till Alexandria.
 55. I Mecka stannar du och ser på stan i fyra dagar.
 57. Röda havet är så varmt och inbjudande att du stannar och
 badar en dag.
 60. Res tillbaka till Mecka och hämta mattor som du glömde där.
 65. Pyramiderna och sfinxen är så intressanta att du stannar
 här i tre dagar.
 66. Här blir du biten av krokodiler och får åka direkt tillbaka till
 Addis Abbeba för behandling på sjukhus.
 67. Du får telegram att du måste ta flyget från Kairo direkt
 till Algier. Gå direkt till 78.
 72. Du gör en avstickare till Alexandria och stannar där fyra
 dagar.
 75. Blir överfallen av vilda ökenrövare och
 måste hålla dig gömd för dem i två dagar.
 77. Här får du telegram att du skall ta fly-
 get direkt till Madrid, där din närvaro är nöd-
 vändig. Gå direkt till 80.
 79. Båten tappar en propeller och måste gå
 tillbaka till 78.
 80. Nu är resan slut och den som först hun-
 nit hit har vunnit. Vinnaren bör naturligtvis
 ha ett pris, men det får du bestämma själv
 innan spelet börjar.

A & A Boktr., Sthlm 1949

Kuva 6. Afrikaresan eli Afrika runt -pelin sääntöjen toinen sivu. Mors Julbrev 1949.

mä tekstimme voisi lisätä keskustelua pelien monimutkaisista, tuntemattomista ja usein sattumanvaraisista kehitysvaiheista.

Kirjoittajien työnjako

Tekstin on laatinut DF. Sitä on kommentoinut ja sen oikolukemisesta on vastannut EP. Molemmat kirjoittajat ovat osallistuneet lähteiden etsimiseen, läpikäymiseen ja analysointiin.

Lähteet

Afrika runt. Osa kokoelmaa *Mors Julbrev 1949*. Åhlén & Åkerlunds, Stockholm 1949.

Manciu-Cuo vigoroso nei fotografi = Die junge Mandschurei in Bildern = Young Manchoukuo in pictures. 1938.

Mandschukou die Schatzkammer. 1938. Piirroskartta (71 MB). Osa kokoelmaa The Map Collections. University of Hawaii Library. <https://hdl.handle.net/10524/84103>. Viitattu 23.7.2025.

Manshū Nichinichi Shinbun, 1938.07.30 Edition 02, 2. Hoji Shinbun Digital Collection. Hoover Institution Library and Archives. <https://hojishinbun.hoover.org/en/newspapers/mac19380730-02.1.2>.

Pfaller, Sebastian. 2025. Sähköpostiviesti. 24.7.2025.

Viisi kansaa yhdessä liitossa. Postikortti.

Wakaki Manshū: shashin ni miru = Manciu-cuo vigoroso nei fotografi = Die Junge Mandschurei in Bildern = Young Manchoukuo in pictures. 1938. Manshu Teikoku Seifu/Imperial Government of Manchoukuo. Internet Archive. <https://archive.org/details/JungeMandschureiInBildern/page/n1/mode/2up>.